

תאריך עדכון: 19.03.2023

שם מחלקה: המחלקה לתלמוד ותורה שבעל-פה

שם ומספר הקורס: משנה ותוספתא – נזיקין

09-868-01

שם הקורס באנגלית:

Mishnah and Tosefta: Seder Neziqin

שם המרצה: ד"ר בנימין קצוף

סוג הקורס: סמינריון

היקף שעות: 2 ש"ש

סמסטר: שנתי

שנת לימודים: תשפ"ד

אתר הקורס באינטרנט: lemida.biu.ac.il

א. מטרת הקורס ותוצרי למידה:

מטרת הקורס:

עיון מקביל במשנה ובתוספתא תוך בחינת טיב עדי הנוסח של שני החיבורים, התהוות החיבורים ואופי עריכתם, היחס שבין ההלכות הבודדות וקבצי ההלכות בשני החיבורים, ותולדות ההלכה הנוגעת לנזקי גוף וממון, מציאה ושכירות. מוזמנים להצטרף לקורס מלבד סטודנטים מן המחלקה לתלמוד גם סטודנטים מן הפקולטה למדעי היהדות ומפקולטות אחרות. אין קורסים מקדמיים שהם תנאי לרישום לקורס, אך נדרשת הכרות עם הספרות התלמודית.

תוצרי למידה:

יכולת לנתח טקסטים מן המשנה והתוספתא לאור שיקולים מחקריים הנוגעים לטיב עדי הנוסח, אופי החיבורים, התהוותם והיחס ביניהם, ושימוש נרחב בספרות המחקר. במהלך השנה הסטודנטים יכתבו עבודה סמינריונית בנושא המשנה והתוספתא המיישמת את שיטות המחקר שנלמדו בקורס.

ב. תוכן הקורס:

רציונל, נושאים:

במהלך הקורס נעסוק בשאלות הקשורות לאופים של שני החיבורים ולהיבטים השונים של הזיקה ביניהם, לאור שיקולים פילולוגיים ופרשניים. נבחן את תהליכי ההתהוות והעריכה של החיבורים,

את מידת קדמותן של ההלכות הבודדות ושל הקבצים הערוכים, ואת תולדות עדי הנוסח שלהם. נעיין ביחס שבין ההלכות בתוספתא להלכות במשנה, ביחס שבין ספר התוספתא לספר המשנה, ובדרכי השימוש בתוספתא כמקור לפרשנות המשנה בתלמודים. באמצעות העיון בהלכות השונות נבחן את ההצעות שהועלו בספרות הפרשנית והמחקרית בסוגיות אלו, ואת שניתן ללמוד מהן על דרכי גיבושה הספרותי של ספרות ההלכה התנאית ותולדות ההלכה העוסקת בנוזקי גוף וממון, מציאה ושכירות במסכתות בבא קמא ובבא מציעא.

מהלך השיעורים:

במהלך השיעור נעיין במקורות ראשוניים וננתחם לאור דברי הפרשנים המסורתיים ודברי החוקרים המודרניים. לקראת כל שיעור יתבקשו הסטודנטים לעיין במקורות ובספרות המחקר שיידונו בשיעור הבא. בתחילת השנה תועמד לרשות הסטודנטים מקראה הכוללת את המקורות שנעיין בהם וספרות מחקר תועלה לאתר הקורס. במקביל לעיון במקראה, במהלך השיעורים נעיין גם במאגרים דיגיטליים הכוללים תצלומי כתבי יד, טקסטים מוקלדים וספרות מחקר על מנת לרכוש מיומנות בשימוש בכלים הדיגיטליים הקיימים לחקר הספרות התלמודית. בתחילת השנה יוקדש זמן להדרכה משותפת לכל כותבי עבודה סמינריונית על השלבים בכתבת העבודה, ובמהלך השנה תערכנה פגישות הנחיה אישיות. במהלך הסמסטר השני כל הכותבים יציגו רפראט.

תכנית הוראה מפורטת לכל השיעורים:

מספר השיעור	נושא השיעור	קריאה נדרשת
1.	מבוא למשנה, לתוספתא וליחסים ביניהם	
2.	מבוא לסדר נזיקין ולמסכת בבא קמא	
3-4.	ארבע אבות נזיקין	א' וויס, דיונים ובירורים בבא-קמא, ירושלים תשכ"ז, עמ' 31-54
5-6.	חמישה מועדים	J. Hauptman, <i>Rereading the Mishnah, A New Approach to Ancient Jewish Texts</i> , Tübingen 2005, pp. 173-188
7-8.	שן ברשות הרבים	א' וסטריך, "דין שן ברשות הרבים: מגמות בתורת התנאים", דיני ישראל כג (תשס"ה), עמ' 59-94
9-10.	שור תם	י' לוי, מבוא ופירוש לתלמוד ירושלמי, ירושלים תש"ל, עמ' 92-94; ד' הלבני, מקורות ומסורות, ה, בבא קמא, ירושלים תשנ"ג, עמ' 92-94

ש' אלבק, פשר דיני הנזיקין בתלמוד, תל אביב תשכ"ה, עמ' 147-152; ח"י לוי, מחקרים במדרשי ההלכה ובספרות התלמודית, רמת גן תשמ"ז, עמ' 141-151	מכשול ברשות הרבים	11-12.
א' גולדברג, פירוש מבני ואנליטי לתוספתא מסכת בבא קמא, ירושלים תשס"א, עמ' 166-167	פיצוי על אבדן הכנסה	13-14.
ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה, ט, ניו-יורק תשמ"ח, עמ' 142-143	שנים אוחזים בטלית	15-16.
ש"י פרידמן, "מציאות ברשות הרבים", דיני ישראל ו (תשל"ו), עמ' 169-175	מציאות ברשות הרבים	17-18.
ד' הנשקה, משנה ראשונה בתלמודם של תנאים אחרונים, רמת גן תשנ"ז, עמ' 306-337	שומר שמסר לשומר	19-20.
ש"י פרידמן, תלמוד ערוך, ירושלים תשנ"א, עמ' 225-238	שוכר ששינה מתנאי השכירות	21-22.
הלבני, מקורות ומסורות, בבא מציעא, ירושלים תשס"ג, עמ' שטז-שיח	הלואה ומשכון	23-24.
י"נ אפשטיין, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד, עמ' 962; ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה, ט, ניו-יורק תשמ"ח, עמ' 142-143	חלוקת רכוש שותפים	25-26.

ג. דרישות קדם:

אין קורסים מקדמיים שהם תנאי לרישום לקורס. אך נדרשת הכרות עם הספרות התלמודית, ומומלץ לשם כך לקחת לפני הקורס או במקביל אליו את הקורסים מבוא לספרות התנאים ומבוא לספרות האמוראים.

ד. חובות / דרישות / מטלות:

בקורס זה יש חובת נוכחות. סטודנט שייעדר מעל ארבע הרצאות במשך שני הסמסטרים ללא סיבה מוצדקת, לא יורשה להגיש עבודה סמינריונית ולא יקבל ציון בקורס. במהלך הסמסטר הסטודנטים יתבקשו לעיין במקורות, לקרוא ספרות מחקר כהכנה לשיעורים, להציג רפראט, ולכתוב עבודה סמינריונית.

ו. ביבליוגרפיה:

1. אברמסקי, יי, תוספתא עם פירוש חזון יחזקאל, ירושלים תש"ח
2. אלבק, ח', מחקרים בברייתא ובתוספתא ויחסן לתלמוד, ירושלים תש"ל
3. אפשטיין, י"ג, מבואות לספרות התנאים, ירושלים – תל-אביב תשי"ז
4. אפשטיין, י"ג, מבוא לנוסח המשנה, ירושלים – תל-אביב תשכ"ד
5. בנוביץ, מ', מסכת ברכות פרק ראשון מן התלמוד הבבלי, עם פרשנות על דרך המחקר, ירושלים תשס"ב.
6. בנוביץ, מ', "שינון: קריאת שמע במשנתו של רבי שמעון בר יוחאי", סידרא כ (תשס"ה), עמ' 25-56
7. בר-אשר, מ', "הטיפוסים השונים של לשון המשנה", תרביץ, נג (תשמ"ד), עמ' 187-220
8. ברודי, יי, משנה ותוספתא כתובות, ירושלים 2015
9. ברורמן, נ', "לבחינת טיבם של כ"י וינה וכ"י ארפורט של התוספתא", מחקרים בלשון, ה-ו (תשנ"ב), עמ' 153-170
10. גולדברג, א', פירוש למשנה מסכת שבת, ירושלים תשל"ו
11. גילת, י"ד, "למחלוקות בית שמאי ובית הלל", ספר פנחס זומר, תל-אביב תשמ"ג, עמ' 166-176
12. גילת, י"ד, "מתולדות קריאת שמע", פרקים בהשתלשלות ההלכה, רמת-גן 1992, עמ' 283-300
13. גינצבורג, ל', פירושים וחיידושים בירושלמי, ניו-יורק תש"א
14. דה-פריז, ב', "בעית היחס בין התוספתא ובין התלמודים", תרביץ כח (תשי"ט), עמ' 158-170
15. הנשקה, ד', "בין 'פרשת העיבור' לברכת המינים", מקומראן עד קהיר, מחקרים בתולדות התפילה, בעריכת יי תבורי, ירושלים תשנ"ט, עמ' עה-קב
16. וולפיש, א', "איחוד ההלכה והאגדה: עיון בדרכי עריכתה של התוספתא", היגיון ליונה (בעריכת יי לוינסון ואחרים), ירושלים תשסז, עמ' 309-331
17. וולפיש, א', "העריכה היוצרת וכוח היצר: עיון בעריכת מסכת קידושין במשנה, בתוספתא ובבבלי", *JSIJ*, 7 (2008), pp. 31-79
18. ליברמן, ש', תוספתא כפשוטה, א, ניו-יורק תשט"ו
19. ליברמן, ש', תשלוס תוספתא, מבוא לתוספתא מהדורת צוקרמנדל, ירושלים תשל"ה
20. נאה, ש', "בורא ניב שפתיים": פרק בפנומנולוגיה של התפילה על-פי משנת ברכות ד, ג; ה, ה", תרביץ סג (תשנ"ד), עמ' 185-218

21. נאה, ש', "עוד על 'פרשת העיבור'", מקומראן עד קהיר, מחקרים בתולדות התפילה, בעריכת י' תבורי, ירושלים תשנ"ט, עמ' קג-קכ.
22. פליישר, ע', "לקדמוניות תפילות החובה בישראל", תרביץ נט (תש"ף), עמ' 397-441
23. פליישר, ע', "תפילת שמונה עשרה: עיונים באופיה, סדרה, תוכנה ומגמותיה", תרביץ סא (תשנ"ב), 179-223
24. סבתו, מ', "קריאת שמע של ר' ישמעאל ושל ר' אלעזר בן עזריה וההכרעה כבית הלל", סידרא כב (תשס"ז), עמ' 41-55
25. ספראי, ש', "משנת חסידים ואנשי מעשה", והנה אין יוסף – קובץ לזכרו של יוסף אמוראי, תל-אביב תשל"ג, עמ' 136-153
26. ספראי, ש', "ההכרעה כבית הלל ביבנה", דקעלה"י השביעי (תשמ"א), ג, עמ' 21-44
27. ספראי, ש', "חסידים ואנשי מעשה", ציון נ (תשמ"ה), עמ' 133-154
28. עמית, א', "טעה' בדבר משנה: עיון במשנה ברכות ב, ד" סידרא יט (תשס"ד) 117-135
29. פרדו, ד', תוספתא עם פירוש חסדי דוד, ב, ליוורנו תקל"ו
30. פרידמן, ש', "ברייתות שבתלמוד הבבלי ויחסן למקבילותיהן בתוספתא", עטרה לחיים, מחקרים בספרות התלמודית והרבנית לכבוד פרופ' ח"ז דימיטרובסקי, עורכים ד' בויארין, מ' הירשמן, ש"י פרידמן ואחרים, ירושלים תש"ס, עמ' 163-201
31. פרידמן, ש"י, תוספתא עתיקתא, מסכת פסח ראשון: מקבילות המשנה והתוספתא ופירושו, בצירוף מבוא כללי, רמת-גן 2002
32. קנוהל, י', 'פרשה שיש בה קיבול מלכות שמים', תרביץ, נג (תשמ"ד), עמ' 11-31
33. קצוף, ב', "יחס הברייתות בתוספתא למקבילותיהן התלמודיות: עיון מחודש לאור מסכת ברכות", *HUCA* 75 (2004), עמ' א-כד
34. קצוף, ב', "על ברכת המצוות בארץ ישראל ובבבל: בעקבות מאמרו של דוד רוזנטל 'על ברכות התפילין בארץ ישראל ובבבל'", תרביץ עט (תשע"א), עמ' 385-387
35. קצוף, ב', "קטעי כריכה של תוספתא נדרים מנורציה ומקומם במסורת הנוסח", *JSIJ* 15 (2019), 1-17
36. רוזנטל, ד', משנה עבודה זרה – מהדורה בקורתית בצירוף מבוא (עבודת דוקטור), ירושלים תשמ"א
37. רוזנטל, ד', "על שלב נוסף בתולדות נוסח המשנה", תרביץ, פא (תשע"ג), עמ' 47-60
38. רוזנטל, י', "על נספחים ומקומם בתוספתא", תרביץ, עט (תש"ע-תשע"א), עמ' 187-228
39. שמש, א', "ברכת המזון – שלוש או ארבע", סידרא יא (תשנ"ה), 153-166
40. שרמר, ע', "למסורת נוסח התוספתא, עיון ראשוני בעקבות שאול ליברמן", *JSIJ*, 1 (2002), עמ' 11-43
41. שרמר, ע' וקצוף, ב, "מלבטי ההדרת התוספתא: על קו התפר שבין נוסח, פרשנות וגלגולי המסורת", *JSIJ*, 20 (2021), עמ' 1-13
42. Brody, R., *Mishnah and Tosefta Studies*, Jerusalem 2014
43. Elman, J. Y., "Babylonian Baraitot in the Tosefta and the Dialectology of Middle Hebrew", *AJSR*, XVI (1991), pp. 1-29
44. Elman, J. Y., *Authority and Tradition: Toseftan Baraitot in Talmudic Babylonia*, New-York 1994

- Goldberg, A., "The Tosefta – Companion to the Mishna", *The Literature of the Sages*, I, ed. S. Safrai, Philadelphia and Assen 1987, pp. 283-302 .45
- Hauptman, J., *Rereading the Mishnah, A New Approach to Ancient Jewish Text*, Tübingen 2005 .46
- Hauptman, J., "The Tosefta as A Commentary on an Early Mishnah", *JSIJ*, 4 (2005), pp. 109-132 .47
- Katzoff, B., "'God of our Fathers': Rabbinic Liturgy and Jewish-Christian Engagement", *JQR* 99 (2009), pp. 303-322 .48
- Katzoff, B. "A story in three contexts: the redaction of a Toseftan pericope", *AJS Review* 38 (2014), pp. 109-127 .49
- Katzoff, B., "Was There a Separate Transmission of Tosefta Tohorot? Evidence from rishonim and from fragments of the Cairo Geniza and 'European Geniza'", *HUCA* 88 (2017), pp. 29-54 .50
- Kraemer, D., "The Mishnah", *The Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 299-311 .51
- Mandel, P., "The Tosefta", *The Cambridge History of Judaism*, IV (2006), pp. 316-335 .52
- Walfish, A., "Approaching the text and approaching God: the redaction of Mishnah and Tosefta Berakhot", *Jewish Studies*, 43 (2005-2006), pp. 21-79 .53